

BIOGRAFINIŲ APLINKYBIŲ NULEMTAS INFORMALUSIS MOKYMASIS: PEDAGOGO PROFESIJOS KOMPETENCIJŲ RAIŠKA

Giedrė Paurienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
V. Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 37) 303664
El.paštas: pauriene@mruni.eu*

Anotacija. Šiame straipsnyje akcentuojamos biografinių aplinkybių nulemtos patirtys, paskatinusios pedagogus mokytis informaliai, taip pat tapusios pedagogo profesijos kompetencijų ugdymosi pagrindu. Kalbant apie mokymąsi visą gyvenimą ir apie vis didėjančius reikalavimus pedagogų profesionalumui, pirmiausia aktualu suprasti, kaip vyksta pedagogo profesijos kompetencijų ugdymasis mokantis informaliai, o tuomet galima kalbėti ir apie struktūras, įgalinančias šį procesą. Straipsnio tikslas – atskleisti biografinių aplinkybių inspiruotą pedagogo profesijos kompetencijų raišką mokantis informaliai. Gautų duomenų analizė ir rezultatai remiasi abdukcinės teorijos konstravimo tyrimo logika pagal Peirce bei Grindžiamosios teorijos metodologiją pagal Strauss ir Corbin (1996). Informaliojo mokymosi procesai, svarbūs pedagogo profesijos kompetencijoms, prasideda jau vaikystėje. Mokymosi patirtys vaikystėje, tolimesnės biografinės patirtys ne tik lemia susidomėjimą pedagogo profesija, bet ir ugdymo pedagoginius gebėjimus, vertybines nuostatas.

Pagrindinės sąvokos: pedagogas, pedagogo profesijos kompetencijos, informalusis mokymasis, kompetencijos ugdymasis, biografija.

IVADAS

Visuomenė vis didina reikalavimus pedagogams profesionalumo, veiklos efektyvumo, asmeninių savybių ir kitais aspektais. Norint atitikti žinių visuomenei keliamus reikalavimus, nebeužtenka tradicinių kvalifikacijos kėlimo formų. Reikia alternatyvių mokymosi formų, kurios įgalintų nuolatinį, individualų ir lankstų mokymąsi¹, o pedagogų profesinis tobulėjimas turėtų būti laikomas visą gyvenimą trunkančiu procesu, į kurį reikėtų atsižvelgti jį organizuojant ir finansuojant². Mokslininkai ypač pabrėžia būtinybę tobulinti pedagogo profesijos kompetencijas, nes žinios sensta, atsiranda naujų, keičiasi ugdymosi turinys³.

Globalizacija, migracijos procesai, greitas komunikacijos ir informacijos technologijų vystymasis pareikalaus iš darbuotojų ateityje individualaus kompetencijos profilio, kuris išeis

¹ Heise, M. (2009). Informelles Lernen von Lehrkräften. Ein Angebots-Nutzungs-Ansatz. Empirische Erziehungswissenschaft, Band 16. - Münster: Waxmann Verlag. P. 12

² Dačiulytė, R., Dromantienė, L., Indrašienė, V., Merfeldaitė, O., Nefas, S., Penkauskienė, D., Prakapas, R., Railienė, A. (2013). Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo Lietuvoje būklė ir plėtros galimybės. Mokslo studija. – Vilnius: MRU. P. 11-14

³ Laužackas, R., Gedvilienė, G., Tūtlys, V., Juozaitienė, D. (2008). Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikiai. Pedagogika. T. 89. P. 29-44

už kvalifikacijos ribų. Dėl žmonėms keliamų vis įvairesnių ir sudėtingesnių reikalavimų, reikia skirti informaliajam mokymuisi didelę reikšmę, tačiau ne visi žmonės turi vienodas sąlygas tobulėti visą gyvenimą, ir todėl reikalingos įgalinančios struktūros, kurios padėtų vystyti kompetenciją⁴. Tačiau norint padėti, pirmiausia reikia suprasti, kaip vyksta kompetencijos ugdymasis informaliuoju mokymusi. Mokslininkai teigia, kad lyginant su formaliuoju mokymusi, kur kas mažiau dėmesio skiriama neformaliajam ir savaiminiam mokymuisi „tokiose socialinėse institucijose kaip šeima, įvairios organizacijos, klubai, bendruomenė ir kt. Šioms sritims dar trūksta švietimo politikų ir tyrėjų dėmesio.“⁵

Išsakyti teiginiai rodo, kad aktualu atskleisti informalią mokymosi vaidmenį mokymosi visą gyvenimą kontinuumo erdvėje, nes informalią mokymosi reikšmę, jo vaidmuo pedagogo profesijos kompetencijoms nepilnai suvokti. Žinios, mokėjimai, įgūdžiai, kuriuos pedagogai atsineša į savo profesinę veiklą, įgyti kaip informalią mokymosi ir ugdymosi rezultatas, nėra vertinami. Nėra kreipiamas dėmesys į profesijos kompetencijų ugdymosi procesualumą ir kontekstualumą. Todėl svarbu suprasti šių kompetencijų formavimosi ypatumus informaliajame mokymesi, išanalizuoti jų ugdymosi veiksniai. Šiame straipsnyje pristatomas tyrimas, kurio mokslinio problemiško pagrindo detalizuojamas klausimu: kaip biografinės aplinkybės nulemia pedagogo profesijos kompetencijų pasireiškimą mokantis informaliai?

Straipsnio tikslas – atskleisti biografinių aplinkybių inspiruotą pedagogo profesijos kompetencijų ugdymosi raišką mokantis informaliai.

Tikslui pasiekti iškelti šie **uždaviniai**:

1. Pagrįsti biografinio tyrimo tinkamumą, siekiant rekonstruoti pedagogo profesijos kompetencijų ugdymąsi mokantis informaliai.
2. Išanalizuoti biografinių aplinkybių nulemtą pedagogo profesijos kompetencijų raišką.

Tyrimo objektu pasirinktas pedagogo profesijos kompetencijų ugdymasis mokantis informaliai.

⁴ Hamacher, W. et al. (2012). Sicherheits- und Gesundheitskompetenz durch informelles Lernen im Prozess der Arbeit. Forschung Projekt F 2141. Dortmund/Berlin/Dresden. P. 26

⁵ Teresevičienė, M.; Gedvilienė, G.; Zuzevičiūtė, V. Andragogika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006. P. 35.

Tyrimo metodai: teoriniai – mokslinės pedagoginės, psichologinės literatūros analizė, apibendrinimas, empirinis – kokybinio tyrimo metodas. Taikytas biografinis naratyvinis interviu, duomenų analizė remiasi Strauss ir Corbin (1996)⁶ Grindžiamąja teorija (toliau – GT) ir „formuluojančiąja interpretacija“ pagal Bohnsack (2014)⁷.

BIOGRAFINIS TYRIMAS: INFORMALUSIS MOKYMASIS, KOMPETENCIJOS UGDYMASIS IR INTERPRETATYVINĖ PARADIGMA

Šio straipsnio autorės ankstesniuose darbuose buvo pateikta informinio mokymosi sampratos analizė⁸, pristatytos teorinės nuostatos, aktualios analizuojant pedagogų profesinę kompetenciją informinio mokymosi erdvėje⁹. Šiame straipsnyje naudojama samprata – pedagogo profesijos kompetencijos – paremta Pedagogo profesijos kompetencijų aprašu¹⁰.

Žvelgiant nuo 1990 metų, biografinis tyrimas tapo stipria teoriją generuojančia tyrimų tradicija ne tik edukologijos moksle, bet ir kituose socialiniuose moksluose kaip sociologija, istorija. Visos šios disciplinos, naudodamos biografinį tyrimą, siekia gauti informacijos apie kultūras, visuomenės socialinius sluoksnius bei kasdienį gyvenimą, siekia atskleisti iš subjekto pozicijos, kaip tyrimo dalyviai konstruoja savo socialinę tikrovę ir kokios sąlygos suvokiamos, kaip lemiančios tam tikro reiškinių pasireiškimą. Mokymosi ir ugdymosi procesai „tampa galimais, kuomet besimokantieji įterpia naujas žinias ir pažinimo potencialą į esamą biografinį horizontą, praplečia jį tarsi išeidami iš turėtų patirties bei žinojimo struktūrų ribos“¹¹. Anot Marotzki, biografinis tyrimas edukologijoje gali būti taikytinas analizuojant individualius mokymosi ir ugdymosi procesus¹².

⁶ Strauss, A. L., Corbin, J. (1996). Grounded Theory. Grundlagen qualitativer Sozialforschung. Weinheim

⁷ Bohnsack, R. (2014). Rekonstruktive Sozialforschung (9., überarbeitete und erweiterte Auflage). Opladen: Budrich.

⁸ Paurienė, G. (2013). Savaiminio (informinio) mokymosi sampratos analizė // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (10) : mokslinių straipsnių . Kaunas: MRU Viešojo saugumo fakultetas. P.181-197.

⁹ Paurienė, G. (2013). Pedagogų profesinė kompetencija: teorinės nuostatos, analizuojant jos sampratą informalaus mokymosi erdvėje // Šiuolaikinio specialisto kompetencijos : teorijos ir praktikos dermė : 7-osios tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Kaunas: Kauno kolegija. P. 331-335.

¹⁰ Projektas „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra (II etapas)“ (2015). SFMIS NR. VP1-2.2.-ŠMM-02-V-01-009

¹¹ Alheit, P.; Dausien, B. (2005). Biographieorientierung und Didaktik. Überlegungen zur Begleitung biographischen Lernens in der Erwachsenenbildung. In: Report. Literatur- und Forschungsreport Weiterbildung, 28, H. 3.P. 27-36.

¹² Krüger, H. H.; Marotzki, W. (2006). Handbuch erziehungswissenschaftliche Biographieforschung. Leske + Budrich Verlag

Tiek informaciojo mokymosi koncepcijoje, tiek ir biografiniame tyrime remiamasi plačia mokymosi samprata, kuri susieja mokymąsi su biografijos turėtojo gyvenimiškomis patirtimis ir pabrėžia mokymosi įsitvirtinimą šiose patirtyse¹³. Naudojant biografinį tyrimą galima iš subjektyvių reikšmių priskyrimo rekonstruoti tiek formalųjį, tiek neformalų, tiek ir informalių mokymąsi. Čia ypatingas vaidmuo tenka „biografiškumo“ aspektui¹⁴, t. y. žmonės sugeba suteikti gebėjimams, išgyvenimams, informacijai, įvykiams tam tikrą prasmę, reikšmę ir tokiu būdu visa tai įdeda į biografijos rėmus. Kai žmonių paprašoma papasakoti apie savo gyvenimą, jie pradeda konstruoti savo biografiją, į kurią patys nuosekliai įkomponuoja savo gyvenimą.

Biografinio tyrimo priskyrimas interpretatyvinei paradigmai suteikia galimybę suvokti veikėjų konstruojamą realybę, t. y. kaip jie priima visuomenės jiems keliamus reikalavimus, kaip jie reprodukuoja arba varijuoja socialinėmis taisyklėmis ir struktūromis, ir kaip tuo pačiu vysto individualų užsispyrimą siekiant tikslo¹⁵. Kaip pastebi Antikainen (1998), mokymosi patirties sąrašus galima interpretuoti kaip istorijas, padedančias valdyti gyvenimą, kurios „perteikia žinias ir įgūdžius, padėjusius žmogui susidoroti su gyvenimo problemomis“¹⁶. Būtent žmogaus gyvenimo patirtys yra mokymosi procesų pamatai, todėl visai natūralu, kad biografinis tyrimas yra naudotinas mokymosi, ir ypač suaugusiųjų mokymosi, tiriamajame darbe.

TYRIMO METODOLOGIJA

Gautų duomenų analizė ir rezultatai remiasi abdukcinės teorijos konstravimo tyrimo logika pagal Peirce¹⁷ bei GT metodologija pagal Strauss ir Corbin¹⁸. Terminas „abdukcija“ (lot. *abducere* - perkelti, atitraukti) siejamas su mokslininku, filosofu ir logiku Charles Sanders Peirce (1839–1914), kuris ne tik suteikė šiam samprotavimo būdai aiškią loginę

¹³ Von Felden, H. (2014). Bildung und Biographie. Zur Erschließung von Bildungsprozessen in Lebensgeschichten durch Differenzierung des narrationsstrukturellen Verfahrens. In: Koller, Hans-Christoph, Wulfstange, Gereon (Hrsg.): Lebensgeschichte als Bildungsprozess? Perspektiven bildungstheoretischer Biographieforschung. Bielefeld: transcript. P. 103-125.

¹⁴ Alheit, P. (2007). Geschichten und Strukturen. Methodologische Überlegungen zur Narrativität. Zeitschrift für Qualitative Forschung, 8. P. 75-96.

¹⁵ Rosenthal, G. (2015). Interpretative Sozialforschung: eine Einführung. Weinheim, Basel: Beltz Juventa.

¹⁶ Schweighofer-Brauer, A. kartu su „Realize“ projekto partneriais (2012). Transkultūrinis biografinis darbas (TBD): esminiai bruožai // Transkultūrinis biografinis darbas. Praktinis vadovas. P. 72.

¹⁷ Peirce, C. S. (1991). Peirce on Signs: Writings on Semiotic. University of North Carolina Press, Chapel Hill, NC.

¹⁸ Strauss, A. L., Corbin, J. (1996). Grounded Theory. Grundlagen qualitativer Sozialforschung. Weinheim.

formą, bet ir pirmasis pavartojo šį terminą. Savo straipsnyje „*Kaip padaryti mūsų idėjas suprantamas*“¹⁹ suformulavo gnoseologinę koncepciją, pagal kurią žmogaus pažinimas remiasi tikėjimo – abejojimo principu. Abdukcinė tyrimo strategija charakterizuojama kaip „generuojanti socialinius mokslinius pranešimus, nuomones, vertinimus remiantis kasdienėje socialinėje realybėje sutinkamais pranešimais, nuomonėmis, vertinimais“.²⁰ Naudojant abdukcinę strategiją, siekiama aprašyti ir suprasti biografinių aplinkybių inspiruotą pedagogo profesijos kompetencijų raišką tyrimo dalyvių motyvų ir nuomonių/vertinimų terminais. Tyrimo dalyvių pateikiami socialinio gyvenimo prasmų fragmentai vėliau „suklijuojami“ į reiškinio aprašymą.

Tyrimo duomenų bazė susideda iš 8 biografinių naratyvinių interviu, kurie buvo renkami ir analizuojami 2014–2016 metų laikotarpiu. Tyrimo populiacija – pedagogai, turintys ne mažesnę nei 7 metų pedagoginio darbo stažą nepriklausomai nuo to, kokioje švietimo institucijoje dirba. Toks informantų atrankos kriterijus – pedagoginio darbo stažas – pasirinktas remiantis Hubermann²¹ pateiktu Pedagogų profesinės kompetencijos vystymosi modeliu, kuris pedagogų profesinę kompetenciją siejo ne su pedagogų amžiumi, bet su jų pedagoginio darbo stažu, teigdamas, kad maždaug po 7 metų pedagoginio darbo jaučiamasi savo profesijoje stabiliai, užtikrintai, atsiranda noras eksperimentuoti, taip pat ir save naujai įsivertinti. Teorinėje atrankoje siekiama rasti informantų – pedagogų, turinčių skirtingus patyrimus mokymosi, kvalifikacijos kėlimo lygmenyje. Dalis informantų buvo pasirinkti pagal „sniego gniūžtės principą“. Grindžiamosios teorijos nuostata – surinkti kuo įvairesnius ir gausesnius duomenis iš tyrimo lauko²². Todėl kiekvienas tyrimo dalyvis buvo atrenkamas pagal papildomumo kriterijų, t. y. kiek naujos informacijos jis gali potencialiai pridėti prie jau turimų duomenų.

Biografiniai-naratyviniai interviu buvo pradedami vienodu įžanginiu klausimu: „Mane domina, kaip Jūs paaiškintumėte savo profesinių gebėjimų susiformavimą. Kaip ir kur Jūs įgijote žinias, gebėjimus, įgūdžius reikalingus Jūsų profesijoje? Kas nulėmė gyvenime Jūsų pasirinkimą tapti pedagogu? Kaip šiandieninis gyvenimas įtakoja Jūsų profesiją ir

¹⁹ Peirce, C. S. (1991). Peirce on Signs: Writings on Semiotic. University of North Carolina Press, Chapel Hill, NC.

²⁰ Blaikie, N. (2000). Designing Social Research. The Logic of Anticipation. Cambridge: Polity.

²¹ Huberman, M. (1991): Der berufliche Lebenszyklus von Lehrern. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung. In: Terhart, E. (1991) (Hrsg.): Unterrichten als Beruf. Neuere amerikanische und englische Arbeiten zur Berufskultur und Berufsbiographie von Lehrerinnen und Lehrern. Köln. P. 249 - 267.

²² Straus, A. (1998). Grundlagen der Qualitativen Sozialforschung. München.

gebėjimus? – Gal pradėkime tiesiog paprastai, papasakokite kiek galima išsamiau savo gyvenimo istoriją. Aš Jūsų pasakojimo metu nepertrauksiu, o man kilusius klausimus užduosiu po Jūsų pasakojimo.“ Po įžanginio klausimo sekė imanentiniai klausimai, t.y. klausimai, kurie sietini su tuo, kas jau pasakyta ir ką dar norėtusi papildomai pasiaiškinti. Galimas užklauskimas: „Gal galėtumėte papasakoti kokią istoriją iš savo profesinės veiklos?“ Ir pabaigoje buvo siekiama gauti iš informanto teorinę refleksiją, t. y. „Kas, Jūsų nuomone, turėjo įtakos Jūsų profesinės kompetencijos, Jūsų kaip pedagogo profesinės kompetencijos formavimuisi?“ Gavus informantų sutikimus, interviu buvo įrašomi ir vėliau transkribuojami. Interviu trukmė varijavo nuo 0:59 val. iki 2:48 val. (vidutinė interviu trukmė – 1:12 val.).

Prieš duomenų kodavimo procesą, buvo atliekama „formuojamoji interpretacija“ pagal Bohnsack²³, siekiant atsižvelgti į *įvykių sekos principo* reikalavimus. Biografinis pasakojimas buvo pateikiamas iš trečiojo asmens perspektyvos, akcentuojant biografinių įvykių sekos visumą, ir taip išryškinama tyrimo duomenų teminė struktūra. Šia metodika buvo siekiama įveikti biografinių įvykių sekos ir GT suderinamumo problemą, nes, anot Rosenthal²⁴, GT neatitinka *įvykių sekos principo*, kuris ypač svarbus biografiniame tyrime, reikalavimų. Būtent Rosenthal ir pasiūlo „formuojamąją interpretaciją“ kaip minėtos problemos sprendimą.

TYRIMO REZULTATAI

Ugdymo procese pedagogo asmenybei bei jo profesinės veiklos pobūdžiui tenka išskirtinė vieta. Pedagoginė veikla vyksta santykyje „žmogus-žmogus“ ir ypač reikalauja socialinių įgūdžių, leidžiančių lengvai bendrauti su kitais žmonėmis. Gebėjimas bendrauti, aiškinti yra pedagogo profesijos kompetencijų (bendrosios, didaktinės, dalykinės) esminiai elementai, kurių ugdymąsi, kaip rodo tyrimo rezultatai, gali nulemti biografinės aplinkybės. Pavyzdžiui, pedagogė, kuri vaikystėje padėdavo ruošti pamokas jaunesniajam broliui bei pertraukų metu konsultuodavo savo bendraklasius, paklausus, kokią reikšmę turėjo šis patyrimas jos kompetencijai, teigia:

„Prisimenu, kad broliui kažkas kliuvo matematikoje. Jis už mane trim metais jaunesnis ir aš prisėsdavau jam padėti. Tai dar tėvelis šaipydavosi: „Na, va, aš bandau aiškinti aiškinti, o tu atsisėdai ir viskas susidėliojo į savo vietas.“ (A interviu, 47–49)

²³ Bohnsack, R. (2014). *Rekonstruktive Sozialforschung* (9., überarbeitete und erweiterte Auflage). Opladen: Budrich.

²⁴ Rosenthal, G. (2015). *Interpretative Sozialforschung: eine Einführung*. Weinheim, Basel: Beltz Juventa.

„Išklausę pertraukų metu mano .. pamokos .. dėstymą, vadinkim, .. žiūrėk jau jie ir šauniai prasmukdavo .. pačioje pamokoje. Taip.. klostėsi mano .. naaaa, nežinau... gal pedagoginis (3) užtaisas.“ (A interviu, 55–57)

Kitaip sakant, buvo lavinami įgimti pradmenys – gabumai, kurių lavinimo rezultatas pasireiškia gebėjimais.²⁵ Daugelyje šiuolaikinių gabumų teorijų pabrėžiama, kad gabumai nėra statiški, gabumai skirtingai pasireiškia įvairioje veikloje. Kai kurių gabių žmonių gabumai išryškėja jau vaikystėje ir gali būti pastebėti aplinkinių. Jei tie aplinkiniai yra autoritetais, tai jų įžvalgos tikėtina, kad turės poveikį individo savivokai:

„kai iš ketvirtos klasės mus išleido į penktą klasę, tegul toj pačioj mokykloj, bet mano pirmosios mokytojos žodžiai buvo, kurie ir dabar man tebeskamba ausyse : „Tu būsi tikrai mokytoja.“ [jauduly] (...) Septintos klasės auklėtoja, išleisdama mus toliau į vidurinės mokyklos aštuntą klasę (3) su palinkėjimais kiekvienam, be abejo, ...ir vėl tarytum pranašaudama [jauduly] man .. : Na, tu, tai aišku būsi .. mokytoja.“ (A interviu, 31–32, 43–45)

Įvardinti pomėgiai vaikystėje, savęs suvokimas tampa pagrindu toliau vystyti savo gebėjimus ir įgyti naujų. Vaikystėje išryškėjusi savimonė „būti aiškintoja“, vėliau tampa profesinio identiteto centrine dalimi:

„pajutau, kad labai mėgstu bendrauti su savo bendraklasiais ir jiems aiškinti nesuprantamus dalykus.(...) iš tikrųjų man labai patikdavo, kaip jau ir minėjau, būti aiškintoja. (...) tai per pertraukas būdavo apsupta: „papasakok, pasakyk, kaip, kas, ką“. Dažniausiai iš visuomeninių mokslų, kur nereikia skaičiuoti arba gramatikos taisyklės rašyt, kur reikia pasakoti, tai istorija, geografija prie žemėlapių. Tai stovėdavau apsupta, pasakodavau ir rodydavau.“ (A interviu, 27–28, 46–47, 182–185)

„Šiaip aš buvau aktyvi, aš baigiau muzikos mokyklą, baigiau teatro studijas, ir sportas, žodžiu, manęs buvo visur. Kai jauna .. buvau iš tų tokių aktyvisčių, bet .. ir su mokytojais konfliktuodavau, teisybės ieškodavau, ne tik už save, ir už kitus. (...) Nemėgstu visiškai tradicinių pamokų, va tokių, kur atsiverti vadovėlį, ir jau ten kiek duota, tiek duota. Visada surandu daug informacijos, daug filmuotos medžiagos, užtat galbūt ir pavyksta dėlto sudominti vaikus. (...) Man patinka galvoti, patinka kažką veikt. Aš, grįžus namo, dar vis .. dar vis verdu toj pačioj košėj.“ (F interviu, 287–289, 78–80, 250–251)

Retrospektyvus žvilgsnis į mokymosi patirtis vaikystėje suteikia individui galimybę kurti savo individualų žinojimą, kuris jam yra aktualus ir prasmingas šią dieną. Prisitaikymas prie mokinių, naujos kartos mokinių veda į informalųjį mokymosi procesą.

„Tai gal aš galvodama tokia, kokia buvau aš, aš žiūriu į šituos vaikus. Tai va, kad aš suprantu, kodėl jie tokie yra, nes jiems reikia vis kažko naujo, ta prasme, laikmetis keičiasi.“ (D interviu, 307–308)

Pedagoginiai gebėjimai, kaip ir daugelis kitų žmogaus savybių, yra iš dalies įgimti, iš dalies išsiugdomi. Kai kuriuos iš jų paveldime, kiti susiformuoja vaikystėje, dar kiti formuojasi visą gyvenimą. Tačiau ir įgimtus gebėjimus galima toliau plėtoti, tobulinti. Ne

²⁵ Jovaiša, L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa.

visada patys individai aiškiai suvokia pedagoginių gebėjimų ugdymąsi per biografinius procesus. Šiuo atveju galima kalbėti apie latentinį mokymąsi kaip informального mokymosi sudėtinę dalį. Latentinis mokymasis vyksta, kuomet besimokantysis mokosi nesąmoningai, t. y. nesąmoningai perima tam tikrus veiksmus ką nors stebėdamas ir įsidėmėdamas. Viena informantė, kalbėdama apie turimą organizacinį gebėjimą – planuoti savo ir kitų laiką, nepripažįsta, kad ji šį gebėjimą galėjo išsiugdyti, kita visgi pastebi, kad mamos profesinės veiklos stebėjimas ją suartino su dabartine profesija:

„aš nežinau, kaip tėvai gali išmokyti. Nemanau, kad .. Kaip jie gali tave išmokyti planuoti ir skirstyti laiką. Nemanau. Manau, kad tai yra arba .. Kaip aš sakiau, aš negaliu ginčytis, gal to galima ir įgyti, mano atveju, buvo ne taip. Aš jų neįgijau, aš manau, kad aš turiu tai įgimta .. ir tiesiog aš per praktiką .. dar .. pamačiau, kaip tai vyksta praktikoje, ko reikia .. ir tiesiog aš tuos įgimtus dalykus galėjau pritaikyti.“ (B interviu, 350–355)

„Man nebuvo svetima, mama dirbo mokytoja ir matydavau visą tą virtuvę, kaip viskas vyksta.“ (C interviu, 14–15)

Pedagogų profesijos kompetencijos grindžiamos bendražmogiškomis vertybinėmis nuostatomis, kuriomis vadovaujasi visi pedagogai savo profesinėje veikloje. Visų pirma, tai pagarba žmogui ir atsakingumas už savo veiklos rezultatus. Atsakomybės supratimo ugdymosi sąlygas identifikuojame biografinėse aplinkybėse, susijusiose su artimais šeimos nariais:

„čia jau turbūt eina iš šeimos, tokia įskiepyta savybė atlikti darbą gerai. Jeigu tu kažką darai, .. tai tu turi padaryti gerai. (...) Mano mamytė tokia buvo labai, visada sakydavo, kad .. na, bet koks darbas yra garbingas, bet turi stengtis, turi daryti, turi gerai padaryti. (...) Tai .. tas, turbūt man dabar irgi labai padeda, kad bet kokią darbą dirbant, .. tai ką dabar darau, kad aš turiu padaryti gerai. .. Ir tik nuo manęs priklauso, kaip aš tą darbą padarysiu.“ (B interviu, 395–401)

„Na, gėda būtų nesimokyti gerai, nes mama buvo mokytoja, na, ir kažkaip jau tas jau buvo įaugę į kraują, na kaip čia jau dabar taip, na, ir mokiausi.“ (C interviu, 277–278)

Atsakingumas kaip charakterio bruožas, remiantis mokslininko Kevin Leman²⁶ požiūriu, gali būti įtakotas individo užimamos vietos tarp brolių ir seserų, kas taip pat gali lemti ir tolesnį jo vystymąsi. Šios biografinės aplinkybės atsiskleidžia informantės pasakojime, kuomet pirmieji vaikystės prisiminimai susiejami su mažuoju broliu:

„Nuo kada pradėdau atsiminti .. savo .. gyvenimą .. Gal, kai gimė brolis. (...) Prisimenu Miesto sodą, prisimenu brolių vežimėlyje. .. Tokie patys pirmieji vaikystės, kūdikystės įspūdžiai.“ (A interviu, 6–9)

²⁶Leman, Kevin. The Birth Order Book: Why You Are the Way You Are. USA: Revell; Repackaged ed. Edition, 2015

Atkreiptinas dėmesys, kad pirmagimiams anksti prasideda atsakomybės ugdymas(-is), kuris siejamas su atsiradusiomis pareigomis. Šiuo atveju galima prielaida, kad pirmieji vaikystės prisiminimai liudija stiprią informantės atsakomybės jausmo raišką, o toliau einanti citata tai iliustruoja:

„Reik prisipažinti, buvau gana stropi, pamokas ruošdavau stropiai ir dar lyg nešdavau kažkokią atsakomybę prieš savo klasės draugus. Ko gero, man ir šiandieną reikės juos pakonsultuoti.“ (A interviu, 52-55)

Tas atsakomybės jausmas, poreikio tobulėti mokantis informaliai supratimas, jaučiamas visame biografiniame pasakojime. Akcentuojamos ir biografinės aplinkybės, privertusios eiti naujais profesiniais keliais, o informaliais įgytos kompetencijos tarsi tampa pagrindu ryžtis permainingoms profesiniame gyvenime:

„O gyvenimas taip pasisuko, kad ...ee..man.. reikėjo iš jų [buvusių mokytojų, esamų bendradarbių, aut. past.] mokyti. (...) Reikėjo kažką daryti, ir reiškia, kadangi buvau inžinierius, bet su aukštuoju ir dirbęs pedagoginį darbą tikrai ne su tokio amžiaus vaikais.“ (A interviu, 41–42, 140–141)

Be šeimoje vykusių socializacijos procesų, paskatinusių perimti tam tikras kompetencijas, galima rasti ir pavyzdžių, kuomet šalia yra žmonės, kurie savo gyvenimu parodo pavyzdį ir tampa orientyrais profesiniame kelyje. Be abejonės, su tuo susiję ir informalojo mokymosi procesai, kurie atitinkamai skatina tiek pedagogo profesijos kompetencijų ugdymąsi, tiek ir vertybinių nuostatų – šiuo atveju, pagarbos žmogui – formavimąsi. Perimamas tam tikras požiūris į vaiką iš savo buvusios mokytojos, kuri „buvo absoliučiai kitokia ..ir tas žavėjo“, ir šis požiūris taikomas dabartinėje pedagoginėje veikloje:

„Turėjau puikius pedagogus, ir iš kurių paskui .. vėliau galėjau mokyti. (...) Tada aš atsisuku į savo pačius geriausius pedagogus mintimis, kurie mokė mane. Aš prisimenu, jų pamokas, naudoju jų metodiką ir, negaliu sakyti, man sekasi.“ (A interviu, 40–41, 115–116),

„tai nėra kažkokia mašina, kurią aš privalau prigrūsti žinių, kad tas vaikas gali turėti, .. kad jam gali nepatikti šitą knygą skaityti, sakykim, pagal programą tu nori nenori vat tą turi skaityti, o aš matau, kad jam nepatinka, kodėl man nepasiūlyt kažko kito. (...) Jinai mūsų klausdavo, vat kaip Jūs įsivaizduojate, ką mes šiandien norėtumėm .. sužinoti, išmokyti. Vat tas buvo kitaip, ta prasme, tokių mokytojų tuo laikmečiu nebūdavo. „Dabar tai aš tikiu, kad galbūt daug kas taip dirba, nes vis tiek .. kitas laikmetis visiškai. Tuo laiku būdavo keista, kaip čia, klausia nuomonės.“ (D interviu, 333–340)

Iš biografinių patirčių vystosi ne tik artėjimas prie pedagogo profesijos, bet ir pedagogo profesijos kompetencijos, kaip, pavyzdžiui, gebėjimas spręsti problemas:

„...sirgo ir tėveliai, teko slaugyti, ir teko palaidoti, ir .. vaikai maži, na, tiesiog buvo labai sunkūs metai ir dabar, kai pagalvoji, kai pradėdi lyginti, .. jeigu kažkokia tai yra problema, .. sakysim, darbe, galbūt, kitas sakyti, tai jau labai begaliniai didelė problema, kaip čia

bus, ar ne .. Tai, sakysim, aš darbe pedagoginiam manau taip, kad, bet kokią problemą galima išspręsti ir, kad tai nėra pasaulio pabaiga, nes iš tikrųjų yra daug didesnių problemų, yra daug daug .. sunkiau gyvenime negu, kad, sakysime, išspręsti vieną ar kitą problemą, kad ir tą pedagoginę darbe. Tai man asmeniškai padeda tokie tam tikri įvykiai gyvenime dabar pedagoginiam darbe į tam tikras problemas žvelgti ir jas spręsti.“ (B interviu, 386–393)

Ilgametis pedagoginis darbas kaip biografinė patirtis daro įtaką individo asmeninių savybių, požiūrių kaitai, kuri reikšminga pedagogo profesijos kompetencijoms. Ši kaita gali būti laikoma informального mokymosi išdava. Informantės minimas tolerantiškas požiūris, visų pirma, sietinas su saviraiškos priemonių ir žmogiškojo individualumo reiškimosi gerbimu, priėmimu ir teisingu supratimu:

„su metais, gal aš ramesnė, .. tolerantiškiau žiūriu į viską, kas aplinkui dedasi, suprantu, kad visko nepakeisiu, ką norėčiau. Tai .. gal išmokė kažkiek labiau prisitaikyti, prisiderinti. .. Kaip čia kas yra. (...)Vat tas požiūris atėjo, ta prasme, jisai nedaro blogai, jis daro kitaip, nes kai buvau jaunesnė, tai man atrodė, kad jeigu ne taip, kaip aš, vadinasi, neteisingai. Buvo dvi nuomonės, mano ir neteisinga. Tai va, galbūt tas va gyvenime pasikeitė“ (G interviu, 355–357, 364–366)

IŠVADOS

Mokymosi ir ugdymosi procesai vyksta individualios biografinės patirties ir lūkesčių horizonte. Individai savo gyvenimo kelyje nuolat papildo turimų žinių ir gebėjimų, nuostatų potencialą ir šis papildymas atsispindi jų individualiose biografijose. Tuomet panaudodami kokybinį biografinio tyrimo metodą, galime atsekti informального mokymosi dimensiją ir padaryti išvadas apie galimus kompetencijos ugdymosi procesus.

Informального mokymosi procesai, svarbūs pedagogo profesijos kompetencijoms, prasideda jau vaikystėje. Tiek pedagogo profesijos pasirinkimas, tiek predisponuojančios pedagogo profesiją asmeninės kompetencijos yra inspiruotos biografinių aplinkybių. Mokymosi patirtys vaikystėje, tolimesnės biografinės patirtys ne tik lemia susidomėjimą pedagogo profesija, bet ir ugdo pedagoginius gebėjimus, leidžia kurti savo žinojimą. Čia išryškėja tiek bendrosios kompetencijos ugdymosi lygmuo, tiek didaktinės, tiek ir dalykinės. Informального mokymosi procesai gali būti ne visada individo suvokiami sąmoningai.

Aplinkinių pastebėta ir įvardinta pedagoginė potenciala bei vaikystėje išryškėję pomėgiai tam tikrai veiklai, savęs suvokimas tampa pagrindu toliau vystyti savo gebėjimus, įgūdžius, taip pat daro įtaką informального mokymosi procesams. Asmens savybių, vertybinių požiūrių ugdymąsi suprasti ir įvertinti sunkiausia, tačiau šiuo atveju jis identifikuojamas biografinėse

aplinkybėse, susijusiose su artimais šeimos nariais bei su asmenimis, tapusiais besimokančiajam autoritetais.

LITERATŪRA

1. Alheit, P. (2007). Geschichten und Strukturen. Methodologische Überlegungen zur Narrativität. Zeitschrift für Qualitative Forschung, 8. P. 75–96.
2. Alheit, P.; Dausien, B. (2005). Biographieorientierung und Didaktik. Überlegungen zur Begleitung biographischen Lernens in der Erwachsenenbildung. In: Report. Literatur- und Forschungsreport Weiterbildung, 28, H. 3. P. 27–36.
3. Blaikie, N. (2000). Designing Social Research. The Logic of Anticipation. Cambridge: Polity.
4. Bohnsack, R. (2014). Rekonstruktive Sozialforschung (9., überarbeitete und erweiterte Auflage). Opladen: Budrich.
5. Dačiulytė, R., Dromantienė, L., Indrašienė, V., Merfeldaitė, O., Nefas, S., Penkauskienė, D., Prakapas, R., Railienė, A. (2013). Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo Lietuvoje būklė ir plėtros galimybės. Mokslo studija. – Vilnius: MRU.
6. Hamacher, W. et al. (2012). Sicherheits- und Gesundheitskompetenz durch informelles Lernen im Prozess der Arbeit. Forschung Projekt F 2141. Dortmund/Berlin/Dresden
7. Heise, M. (2009). Informelles Lernen von Lehrkräften. Ein Angebots-Nutzungs-Ansatz. Empirische Erziehungswissenschaft, Band 16. - Münster: Waxmann Verlag.
8. Huberman, M. (1991). Der berufliche Lebenszyklus von Lehrern. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung. In: Terhart, E. (1991) (Hrsg.): Unterrichten als Beruf. Neuere amerikanische und englische Arbeiten zur Berufskultur und Berufsbiographie von Lehrerinnen und Lehrern. Köln. P. 249 - 267.
9. Jovaiša, L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa.
10. Krüger, H. H.; Marotzki, W. (2006). Handbuch erziehungswissenschaftliche Biographieforschung. Leske + Budrich Verlag
11. Laužackas, R., Gedvilienė, G., Tūtlys, V., Juozaitienė, D. (2008). Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikiai. Pedagogika. T. 89. P. 29-44
12. Leman, Kevin. The Birth Order Book: Why You Are the Way You Are. USA: Revell; Repackaged ed. Edition, 2015
13. Paurienė, G. (2013). Pedagogų profesinė kompetencija: teorinės nuostatos, analizuojant jos sampratą informalaus mokymosi erdvėje // Šiuolaikinio specialisto kompetencijos : teorijos ir praktikos dėmė : 7-osios tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Kaunas: Kauno kolegija. P. 331-335.
14. Paurienė, G. (2013). Savaiminio (informaliojo) mokymosi sampratos analizė // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (10) : mokslinių straipsnių . Kaunas: MRU Viešojo saugumo fakultetas. p.181-197.
15. Peirce, C. S. (1991). Peirce on Signs: Writings on Semiotic. University of North Carolina Press, Chapel Hill, NC.
16. Projektas „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra (II etapas)“ (2015). SFMIS NR. VP1-2.2.-ŠMM-02-V-01-009
17. Rosenthal, G. (2015). Interpretative Sozialforschung: eine Einführung. Weinheim, Basel: Beltz Juventa.
18. Schweighofer-Brauer, A. kartu su „Realize“ projekto partneriais (2012). Transkultūrinis biografinis darbas (TBD): esminiai bruožai // Transkultūrinis biografinis darbas. Praktinis vadovas. P. 72

19. Straus, A. (1998). Grundlagen der Qualitativen Sozialforschung. München.
20. Strauss, A. L., Corbin, J. (1996). Grounded Theory. Grundlagen qualitativer Sozialforschung. Weinheim
21. Teresevičienė, M.; Gedvilienė, G.; Zuzevičiūtė, V. Andragogika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006. P. 35.
22. Von Felden, H. (2014). Bildung und Biographie. Zur Erschließung von Bildungsprozessen in Lebensgeschichten durch Differenzierung des narrationsstrukturellen Verfahrens. In: Koller, Hans-Christoph, Wulfstange, Gereon (Hrsg.): Lebensgeschichte als Bildungsprozess? Perspektiven bildungstheoretischer Biographieforschung. Bielefeld: transcript. P. 103-125

INFORMAL LEARNING BASED ON BIOGRAPHICAL CIRCUMSTANCES: EXPRESSION OF TEACHER'S COMPETENCES

Giedrė Paurienė*

Mykolas Romeris University

Summary

This article emphasizes experience determined by biographical circumstances, which encouraged informal learning and simultaneously became the basis for competences of a teacher's profession. While talking about lifelong learning and constantly growing requirements for teachers' professionalism, initially it is important to understand how development of teacher's competences occurs by learning informally. Only then one can talk about structures enabling this process. The aim of the article is to reveal the expression of teacher's competences inspired by biographical circumstances when learning informally. The analysis and outcomes of the obtained data are grounded on the theory of abductive research logic according to Peirce and theory-based methodology according to Strauss and Corbin (1996).

The outcomes show that informal learning processes relevant to teacher's competences start in one's childhood. Learning experiences in childhood, subsequent biographical experiences not only determine interest in a teacher's profession but also develop pedagogic skills and allow one to construct his/her knowledge. Here the levels of developing general, didactic and subject competences become apparent. The very process of learning can be not always perceived by an individual consciously. It is most difficult to perceive and evaluate development of personal qualities and moral values. However, in this case it is identified in biographical circumstances related to close family members and persons who are authorities to a learner. Pedagogic potential observed and outlined by surrounding people as well as likes that became apparent in childhood and self-perception become the basis for subsequent development of abilities, skills and at the same time affect processes of informal learning.

Keywords: teacher, competences of a teacher's profession, informal learning, biographical circumstances.

Giedrė Paurienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: profesinės užsienio kalbos mokymo(si) problemos; kompetencija ir informalusis mokymasis, tarpkultūrinės kompetencijos plėtotė.

Giedrė Paurienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Humanities, lecturer.

Research interests: problems of teaching/learning ESP, competence and informal learning, development of intercultural competence.